

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Uitdienstbode

Magazine UvA-senioren

Carrièremoves

Het is toch wat: eerst maanden wachten en dan... een volle maand, inclusief de feestmaand, is nog niet voorbij of er verschijnt alweer een nieuw nummer. Met een nieuwe vormgeving nog wel.

Tekst: Agnes Schreiner

Over vormgeving gesproken, in dit nummer nemen we een prettig gesprek met voormalig vormgeefster Liek van den Braak op. Het is een mooie carrièremove die ze heeft gemaakt. Ook onze prettige gespreksvoester Henriette Ritter bereidt een andere richting voor.

Ze schrijft dat het haar laatste *Uitdienstbode*-interview is. Bea Krenn heeft de redactie eveneens laten weten dat haar bijdrage aan 'Het getal' de laatste is. Deze aflevering krijgt dus iets van een special over afscheid. De redactie neemt bovendien afscheid van het lidwoord 'de' en het acroniem 'dUb'. Voortaan gebruiken we *Uitdienstbode*. Aan het afscheid van onze interim-vormgeefster Maaïke van Helden is ook gedacht. Sinterklaas heeft haar een pakje gegeven met een heus gedicht.

Maar er is nog een afscheid dat in dit nummer uitvoerig aan de orde komt. Het afscheid van de UB aan het Singel waar de UB sinds 1882 gevestigd was. Bert Zeeman staat stil bij de gebrekkige geschiedschrijving van onze universiteitsbibliotheek. John Kleinen had daarentegen geen enkele moeite om een foto met de UB als onderwerp uit het archief te toveren. De carrière van de UB heeft ook een aantal moves gemaakt.

Colofon

Hoofdredacteur a.i. Agnes Schreiner

Redactie Marijke de Groot, Lidie Koeneman, Madzy Koudstaal, Menno Polak, Jan Simons, Ria Winters

Fotografie Madzy Koudstaal, tenzij anders vermeld

Foto omslag Jannes Linders

Vragen of opmerkingen?

Stuur een e-mail naar uva.uitdienstbode@gmail.com

Sijbolt Noorda schetst de geschiedenis van het terrein van het Binnengasthuis (BG), waarbij hij onder meer de eerste bibliotheekmove naar het terrein, die van Bijzondere Collecties grenzend aan de Oude Turfmarkt, bespreekt. We staan stil bij de vorming van het boeken-depot bij het UMC en de aanleg van een levend archief, waarover Marian Schilder bericht. Maar de grootste move van de UB is toch wel de verhuizing naar de zuidpunt van het BG-terrein in een complex gerenoveerde gebouwen met een invulling die aan de hedendaagse eisen voldoet. Lidie Koeneman verslaat het bezoek dat de UvA-senioren aan de nieuwe UB hebben gebracht.

Van een zomers bezoek van de UvA-senioren aan de UvA-gebouwen vanaf het water wordt door Ria Winters en Jan Simons verslag gedaan. Zij dachten vast: er zijn twee oevers, dus twee verslagen. Van de eindejaars-lunch (anderen schrijven 'kerstlunch') hebben we ook een verslag. Intussen ging in de herfst de aandacht uit naar een bezoek aan De Nederlandsche Bank. Ria Winters beschrijft dat dit echt de moeite waard was door de goede ontvangst en de mooie transformatie die het gebouw onderging. Maar in de herfst ging de aandacht toch vooral uit naar de verkiezingen. Mooi, dat de UvA-senioren getraakteerd werden op de lezing van Claes de Vreese over de al of niet grote invloed van AI op de democratie. Menno Polak doet verslag.

Zo staan we voor nieuwe formaties. Maar de redactie gaat toch vooral aan de gang met het formeren van de veertiende jaargang. We hopen een nummer in mei, een tweede nummer in oktober en een derde in januari 2027 uit te brengen.

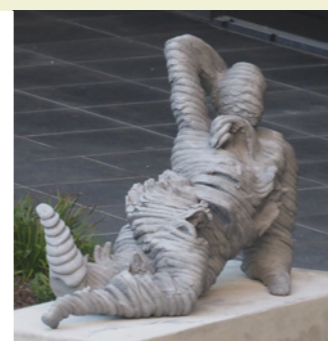
Inhoud

Jaargang 13, nummer 3

4

Naar De Nederlandsche Bank

Geen goud, geen bank
Ria Winters

8

Over Claes de Vreese

AI en verkiezingen
Menno Polak

12

Naar de nieuwe UB

Vijf sterren
Lidie Koeneman

16

Over vijftig jaar BG-terrein

Van bedden naar boeken
Sijbolt Noorda

20

Over UB-geschiedschrijving

Tijd voor actie
Bert Zeeman

26

Een prettig gesprek

Lieks grand tour
Henriette Ritter

En verder

2 Van de redactie 7 Van het bestuur 7 Agenda 22 UvA-Erfgoed 25 In beeld
30 UvA aan de ene oever en 31 aan de andere 32 Het getal 34 Eindejaarslunch

Naar De Nederlandsche Bank, 7 november 2025

Geen goud, geen bank

Wie De Nederlandsche Bank aan het Frederiksplein slechts kent van de lange glazen gevel zal misschien verbaasd zijn bij het binnenstappen van de entree. Want wat je ook verwacht, het is waarschijnlijk niet de museale intro met aan weerskanten verlichte puien en exposities over goud, geld, vertrouwen en alles wat van waarde is.

Verslag: Ria Winters

Uit de donkere ruimtes gloeit neonkleurige verlichting op; lila, wit en crèmeachtig geel belichten de tentoongestelde objecten. Even verderop opent zich de honderd meter lange hal. Als Hans de Vries er niet had gestaan om ons de weg naar de ontvangstzaal te wijzen, dan zou een moment van stilstaan gepast hebben om de ruimte in je op te nemen. Meteen links is de koffi corner en rechts liggen kranten uitnodigend op een tafel. Beide zaken roepen een gevoel van gastvrijheid op, iets wat bewust in het concept van de renovatie – die begin dit jaar ten einde kwam – is opgenomen, zo leerden we even later tijdens de presentatie.

Een plek waar wetenschap, cultuur, economie en mensen elkaar vinden

Het auditorium, dat we met ons zestigen voor de helft vulden, doet denken aan een stijlvolle, geüpgrade versie van een collegezaal, zonder gebruikssporen en mét comfortabele, vaste schrijftafels. Er hangt een doorzichtig goudkleurig gordijn achter de sprekers, dat tijdens de eerste presentatie bedekt was met een staalblauw overgordijn. De motivatie voor ons bezoek, zo legt Kees Piena uit in zijn welkomstwoord, ligt in de historische band tussen De Nederlandsche Bank (DNB), de stad Amsterdam en de UvA: het gebouw staat op de plek van het in 1929 afgebrande Paleis voor Volksvlijt en het nieuwe gebouw op Frederiksplein 61 is de opvolger van haar eerste onderkomen op de Oude Turfmarkt 127, nu het Allard Pierson Museum.

Verbouwingsproces

Het thema van de eerste spreker, Maaïke van Leuken, Directeur Bedrijfsvoering, handelt over het verbouwingsproces van 2020 tot 6 januari 2025 en hoe de bank van een gesloten bastion naar een open gebouw midden in de samenleving is getransformeerd. Een belangrijke drijfveer voor de renovatie was om het functionele, minimalistische concept uit 1968 van architect Marius Duintjer (1908-1983) terug te brengen. Zijn ontwerp was destijds baanbrekend vanwege het ingetogen materiaalgebruik en de transparantie. In de loop der jaren heeft het gebouw aanpassingen ondergaan en is, zoals Van Leuken het beeldend schetst, “dichtgefrommeld”. Zo was er in 1991 een ronde toren, de ‘satelliet’, naast de slanke hoogbouwschijf geplaatst, wat maakte dat De Nederlandsche Bank het stempel van het lelijkste gebouw van Nederland kreeg (‘het koffieapparaat’). De satelliet is nu in zijn geheel verwijderd; hij krijgt ergens in de toekomst een plek op de Scheveningse pier. Architect Francine Houben van Mecanoo heeft het gebouw zijn oorspronkelijke, krachtige uitstraling teruggegeven. Het nieuwe gebouw moest een plek zijn waar wetenschap, cultuur, economie en mensen elkaar zouden vinden.

Maaïke van Leuken

De ring van groen, de picknick-kade, de rijen met studietafels en de grote verscheidenheid van 2D- en 3D-kunst faciliteren hierin. Ook het feit dat iedereen, namelijk de president van de bank, alle medewerkers, scholieren, museum- en eventbezoekers en voorbijlopers, door dezelfde voordeur het gebouw inkomen, is een weerslag van dit holistische idee.

Duurzaamheid was een belangrijk motief bij de verbouwing. Renovatie in plaats van nieuwbouw heeft € 70.000 bespaard en vijftig procent minder impact op de omgeving gehad. Dat er geen bezwaarprocedures zijn geweest wijt Van Leuken aan het intensieve contact met de buurt. De renovatie was ook een vliegwiel om de interne cultuur van de bank te veranderen.

Duurzame welvaart

De tweede spreker, Jildau Piena, Directeur HR (ja, dochter van), licht dit toe. De hoofdfunctie van De Nederlandsche Bank is waken over de financiële stabiliteit om daarmee bij te dragen aan de duurzame welvaart

Jildau Piena

in Nederland. De ruim 2.500 medewerkers zetten hun talenten en betrokkenheid in om dit doel te realiseren. Piena vertelt hoe hybride werken, diversiteit, inclusie en de rol van AI daarbij helpen. Vertrouwen is belangrijk voor de centrale bank, zowel voor de werknemers als voor de samenleving. Om daaraan betekenis te geven streeft HR ernaar dat het personeelsbestand aansluit bij de samenleving. Verhelderend was Piena's toelichting op de vijf generaties op de werkvloer. De eerste, de ‘protest’-generatie (geboren tussen 1940 en 1954) zijn nu vitale senioren en grotendeels met pensioen. De tweede, de ‘verbindende’ generatie (1955 - 1969), startte hun carrière tijdens de verzorgingsstaat, maakten de eerste computers mee en zijn nu leidend op de werkvloer. De derde, de ‘pragmatische’ generatie (1970 - 1984) wordt gevormd door rationele doeners en opkomende leiders; er zijn meer hoogopgeleide vrouwen in dit segment. De vierde, de ‘millennials’ (1985 - 1999) zijn de junioren; zij leven met sociale media en geven ruimte aan diversiteit. De vijfde, de ‘Generatie Z’, heeft computers en sociale media vanaf de geboorte mee- ▶

► gekregen. Zij zijn rationeel, praktisch en hebben het in de economie moeilijker dan hun ouders. Dit wakkert hun financiële bewustzijn aan, wat nogal eens resulteert in jobhopping. AI wordt deels ingezet in de selectie van nieuw personeel. De toekomst van werk gaat echter niet over machines versus mensen, maar over mensen met machines, zo besluit Piena.

Kluisexperience

Het derde deel van het programma bestaat uit rondleidingen. In drie groepen leren we over het gebouw, de kunst en kennis van de Nederlandse centrale bank. Ik sluit aan bij Van Leukens bouwgroepje. We ver-

laten de openbare zone; de glazen poortjes sluiten zich achter ons. Met onze gast-bezoekerspassen om de nek dwalen we door het grote gebouw. Duintjer zou verrukt zijn over de open vergezichten op hallen, trappen, zalen, restaurantachtige tafelsettings en vooral over het binnenvallende licht en de vele glazen wanden. De originele, sierlijke spiraaltrappen van Duintjer zijn een architectonisch hoogstandje en gelukkig behouden gebleven. In het hart van het gebouw is een prachtige moderne variant toegevoegd. Op het dakterras juichen we voorbij joggende medewerkers toe. Het gebouw heeft een fitnessruimte. Geen wonder dat de medewerkers de bank als werkplek een hoge score geven.

Zoals de UB nauwelijks een bibliotheek lijkt, maar een studiecetrum, zo lijkt DNB nauwelijks een bank, maar een plek waar de medewerkers zich inzetten voor het financiële systeem. Er ligt geen goud in de enorme kluis, die zelf tot kunststuk is geworden: de kunstenaar heeft een jaar lang, met vijf doorschijnende lagen in een soort stucwerktechniek de illusie van goudkleur op de metershoge wanden gezet. Binnen, in De Nieuwe Schatkamer, kun je met een film over goud de kluisexperience beleven. Bij het ontwerp van de kluis, in de jaren 1960, moet er rekening mee zijn gehouden dat er ooit een onvoorstelbare hoeveelheid geld en goud opgeslagen zou moeten worden. Zo groot is hij. De nog bestaande kluis in het Allard Pierson Museum is met zijn twee verdiepingen van ieder 40 m² ook fors, maar hij zou er met gemak verscheiden keren in passen. Het geld en goud ligt sedert jaren in Zeist opgeslagen. Gelukkig is de centrale bank toch nog wel een beetje een bank, althans wat wij ons van dichtbij bij een bank voorstellen: bij de kasbalie kun je beschadigde eurobiljetten inwisselen. Van een afstand bekeken is De Nederlandsche Bank zonder meer de spil in het financiële knooppunt dat Nederland is.

Na de borrel verlaten we het gebouw weer via de voordeur en kijken daarbij nog eens naar het plafond, waar het fijne latwerk niet verraadt dat de plankjes van Amsterdams sloophout zijn gemaakt. Ik kijk opzij, naar de doorsnee van de muur: de kluismuur is aan het begin van de renovatie met een speciale boor doorgezaagd. Daarna is de entree erin gerealiseerd. Als je DNB bezoekt, betreed je dus via de voormalige kluis het gebouw. Ik ken eigenlijk geen ander Nederlands openbaar gebouw dat de nieuwsgierigheid zó opwekt en uitnodigt tot een vervolgbezoek. ◀

Quitte gespeeld

Het bestuur van de UvA-senioren is verheugd te kunnen meedelen, dat het gelukt is met enige grote (opzegging lidmaatschappen bij de AUV) en kleine aanpassingen en wat geluk (geen kosten voor bezoek aan De Nederlandsche Bank) om in het afgelopen jaar binnen het toegewezen budget te blijven. Het is echter geen vetpot en we beschikken niet over een financiële buffer. Daarom is door het bestuur samen met Alumnirelaties en Universiteitsfonds gewerkt aan het openen van een rekening voor donaties specifiek voor de UvA-senioren.

Dit om onze activiteiten voort te zetten als er op enig moment sprake zou zijn van tegenslagen of verdere kortingen. Het bestuur is mede hiertoe gekomen omdat meerdere leden hebben laten weten graag een bijdrage

te willen geven voor het organiseren van onze activiteiten. Vooral omdat men het heel bijzonder vindt dat men vaak zowel van een mooie voordracht of van een excursie kan genieten, maar ook nog eens op een gratis drankje en een hapje wordt getraakteerd. Het feit dat er een mogelijkheid zal komen om te doneren, wil niet zeggen dat er sprake zal zijn van enige verplichting. Zover het aan het bestuur ligt blijft het lidmaatschap gratis en dat geldt ook voor het drankje en het hapje. Indien men wil doneren is dat geheel vrijblijvend. Het kan nog even duren, maar zodra ons rekeningnummer bekend is, zullen we dat bekend maken.

Het bestuur kan daarnaast melden dat met ingang van 1 januari Henriëtte Maarssen van den Brink tot het bestuur van de UvA-senioren is toetgetreden. Henriëtte is emeritus hoogleraar Economie (Onderwijs- en Arbeids-economie) aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Universiteit van Amsterdam. Zij was daarnaast ook als hoogleraar werkzaam aan de universiteiten van Maastricht en Wageningen. Haar uitgebreide kennis van de wetenschappelijke wereld zal zeker van pas komen bij het vinden van sprekers voor onze lezingen.

Namens het bestuur van de UvA-senioren,
Kees Piena, voorzitter

Agenda

9 februari

Lezing Robbert Dijkgraaf

11 maart

Lezing Ruud Bergamin (jazz en klassieke muziek)

15 april

Excursie naar het Holocaust Museum

7 juni

Concert van het J. Pzn Sweelinckorkest

Claes de Vreese in VOX-POP, 24 september 2025

AI en verkiezingen

De angst voor de invloed van kunstmatige intelligentie op de politiek zit er goed in. Dat bleek maar weer toen ruim een week voor de verkiezingen van 29 oktober de Autoriteit Persoonsgegevens waarschuwde voor het gebruik van AI-chatbots als stemhulp.

Verslag: Menno Polak

De chatbots als stemhulp bleken namelijk onevenredig vaak te adviseren óf GroenLinks-PvdA óf PVV te stemmen. Nu zou ik best de stelling durven verdedigen dat dit de enige relevante keuze was bij deze verkiezingen. Met mij kun je daarover in discussie, maar we hebben geen idee hoe chatbots tot hun advies komen. In het *NOS-Journaal* las Rob Trip de waarschuwing voor met een gezicht op zeven dagen onweer. (Om de spelling van ‘zeven dagen onweer’ te checken, even in Google gezocht. Het antwoord in het AI-overzicht: “Er is momenteel geen waarschuwing voor zeven dagen onweer.”)

De angst zit er dus goed in. Of dat nu terecht is, dat was het onderwerp van de lezing van Claes de Vreese. Terzijde: ‘Claes’ is niet een vroegmoderne Nederlandse spelling, maar moet op zijn Deens uitgesproken worden: Klees, niet Klaas. De in Denemarken geboren De Vreese is al dertig jaar, sinds zijn studententijd, verbonden aan de UvA, en daarmee een voorbeeld van het succes van de internationalisering. Nu is hij universiteitshoogleraar Artificial Intelligence and Society, met speciale nadruk op media en democratie. En dus de gedroomde geleerde om vanuit een wetenschappelijk perspectief de gevaren van AI bij verkiezingen voor de UvA-senioren te wegen.

AI in 2024

De Vreese begint vanuit een positieve invalshoek: wat kan AI aan de democratie toevoegen? In een vroeg stadium van de ontwikkeling van AI werd als antwoord op die vraag gegeven: “AI can save democracy, unless it destroys it first.” Inmiddels zijn we verder en kan wat meer gezegd worden over de gevolgen van AI. 2024 was het jaar waarin toevallig de helft van de wereldbevolking aan nationale verkiezingen deelnam. Het was ook het jaar waarin, na de uitrol van generatieve AI, vooral ChatGPT in 2022, deze vorm van kunstmatige intelligentie voor het eerst voor iedereen beschikbaar was. Er doken bij verkiezingen in dat jaar talloze voorbeelden op van het gebruik van deepfakes, nepfoto's of nepfilmpjes. Zo gingen er in de VS in de laatste dagen voor de verkiezingsdag deepfakes rond met onder meer brandende stembureaus en opengemaakte pakketten stembiljetten. Die waren door de Trump-campagne alvast gemaakt om te gebruiken bij een eventueel verlies bij de verkiezingen. Toen de eerste resultaten binnenkwamen, en het duidelijk was dat Trump ging winnen, waren deze video's meteen verdwenen.

Aan het eind van 2024 was de conclusie tweërlei: (1) generatieve AI heeft overal een rol gespeeld, maar ►

Claes de Vreese

Deepfakes, nepfoto's en nepfilmpjes

Presentatie Claes de Vreese, dia 21.

► (2) het heeft nergens aantoonbaar de verkiezingen beslist. Hoe kan je dat bepalen? Door na te gaan of er een AI-gegenereerde video in de laatste 24 uur voor de verkiezingen is opgedoken, waardoor een onverwachte uitslag tot stand kwam. Dat is nergens gebeurd. Dus, is de conclusie, AI heeft nergens een beslissende invloed op de uitslag gehad. Die conclusie kan wel kloppen, vindt De Vreese, maar als we er zo naar kijken, isoleren we een te klein onderdeel van het hele electorale proces. Want al is AI dus geen toverstaf, het maakt wel degelijk deel uit van de gereedschapskist bij politieke campagnes. De invloed van één video op de laatste campagnedag is relatief gemakkelijk te meten, maar de

invloed van een langdurige, consequente beeldvorming met behulp van AI is zeker zo belangrijk.

AI en wij

Vaak blijft dit gebruik van AI onder de radar, maar misschien heeft het juist daardoor veel meer effect dan directe pogingen om kiezers over te halen van partij te wisselen. Om de laatste verkiezingscampagne er nog maar eens bij te halen: op 27 oktober werd bekend dat op een Facebook-pagina, beheerd door twee PVV-Kamerleden (Patrick Crijns en Maikel Boon), AI-gegenereerde beelden van Frans Timmermans (Groen-Links-PvdA) waren geplaatst, en dat dit al geruime tijd gaande was. Een politieke tegenstander consequent afschilderen als de baarlijke duivel heeft ongetwijfeld effect. Dat kan trouwens ook wel zonder AI. Vraag dat maar aan Timmermans of aan Hillary Clinton. Generatieve AI heeft zich in een paar jaar tijd razendsnel ontwikkeld tot een techniek die relatief gemakkelijk te hanteren is. Het heeft een paar eigenschappen die in het bijzonder voor politieke communicatie relevant zijn. Zo spelen AI-video's en afbeeldingen vooral in op conflicten en emoties die al leven in de samenleving;

AI versterkt die. Het kan bepaalde thema's hoog op de politieke agenda plaatsen; het kan ook gebruikt worden om verwarring te zaaien.

Daar komt nog bij dat wij als gebruikers zelf ook onbetrouwbaar zijn en bepaald niet koersvast. Als bij onderzoek gevraagd wordt naar de toelaatbaarheid van AI-materiaal in politieke communicatie is de eerste reactie meestal terughoudend. Maar als doorgevraagd wordt, zijn we al gauw bereid een AI-plaatje of -video te delen als we het met de inhoud heel erg eens zijn. Dat geldt trouwens niet alleen bij het gebruik van AI; het is een menselijke trek om datgene waar we het mee eens zijn anders te beoordelen dan datgene waar we tegen zijn.

Ook in de verkiezingscampagne van dit najaar kwamen door AI gegenereerde filmpjes voor. Alleen, als je niet actief bent op Instagram of TikTok, gaat dat gemakkelijk langs je heen. Het succes van Forum voor Democratie met zeven Kamerzetels, dat in de reguliere campagne nauwelijks een rol speelde, illustreert hoeveel invloed dit kan hebben op jongeren die bij uitstek wel op deze platforms zitten.

Om het gevaar van AI te beperken is vaak gesproken over *AI-literacy*. We zouden allemaal moeten leren AI-toepassingen te herkennen. Kunnen we dat? De Vreese doet een paar testjes met het publiek: de UvA-senioren blijken niet bijster *AI-literate* te zijn. Zo laat hij twee foto's zien van Jeff Bezos, de eigenaar van Amazon. Welke afbeelding is met AI gegenereerd en welke is echt? Het publiek kan het onderscheid niet maken. Dat geldt trouwens ook voor De Vreese: hij heeft er zelf vaak een spiekbrieftje bij nodig. Generatieve AI heeft zich in een jaar zo ontwikkeld dat wij echt niet meer kunnen onderscheiden van AI-gegenereerd. En al helemaal niet op het kleine schermje van de telefoon.

Regulering

Politieke campagnes, traditionele media en politieke financiering zijn streng gereguleerd. Maar bij de inzet van AI is een speelveld ontstaan zonder afspraken of regels. En waar geen regels gelden is de innige relatie tussen macht, geld en media gevaarlijk. Rond 2022 hebben de AI-bedrijven en socialemediaplatforms beloofd dat AI niet in politieke campagnes gebruikt zou worden en dat geen stemadvies gegeven zou worden met behulp van AI. Achteraf zijn die beloftes allemaal overboord gezet. Voor regulering is dus wetgeving nodig. Voorbeeld is de Europese *Digital Services Act*, de eerste internationale wet die het gebruik van AI moet reguleren. Sommige

Betekent de opkomst van AI het eind van de democratie?

maatregelen in de wet zijn echter nog niet in werking getreden, bij andere is nog niet goed nagedacht over het handhavingstraject. Ook zijn sommige onderdelen onderwerp geworden in onderhandelingen tussen de EU en de Amerikaanse regering, die helemaal geen beperkingen wil.

Omdat Meta de toepassing van de Europese verordening te ingewikkeld vond, heeft het bedrijf besloten geen betaalde politieke advertenties meer toe te staan op Facebook en Instagram. Dat besluit is ingegaan op 10 oktober, toevallig midden in onze verkiezingscampagne. Dus verandert het speelveld halverwege de campagne door toedoen van een Amerikaans bedrijf. Dat kan tot ongewisse effecten leiden. Vrij vertaald zegt De Vreese: onze politieke communicatie wordt (mede) bepaald door de kosten-batenanalyse van een techbedrijf als Meta. Wat eerst door de sociale media mogelijk gemaakt is – het plaatsen van gerichte politieke advertenties – wordt ons nu weer afgenomen.

Tot slot

Moeten we het maar opgeven? Betekent de opkomst van AI het eind van de democratie? Zijn we machteloos? De Vreese blijft optimistisch, maar het is wel heel duidelijk dat hier iets nieuws aan de hand is. We beleven een erg interessante periode. Zijn onderzoeksveld is zo dynamisch dat er tijdens de drie kwartier die zijn lezing duurde, alweer talloze onderzoekspapers gepubliceerd zijn: "Dat maakt mijn leven heel erg spannend." Tijdens de geanimeerde discussie die daarop volgde, zijn er nog een paar bijgekomen. ◀

AI is geen toverstaf

Naar de nieuwe Universiteitsbibliotheek, 27 oktober 2025

Vijf sterren

Op 1 september 2025 opende de nieuwe Universiteitsbibliotheek haar deuren voor het publiek in het Universiteitskwartier.

Verslag: Lidie Koeneman

De recensies in de kranten waren lovend. Zo noemde *de Volkskrant* de nieuwe UB in Amsterdam 'spectaculair' (2 september 2025) en *Het Parool* sprak van een 'duizelingwekkend complex dat bijna [doet] verlangen naar de studietijd' (23 augustus 2025). Geen wonder dat de uitnodiging voor de 'Excursie Universiteitsbibliotheek Amsterdam' stormliep. Maximaal zestig leden konden deelnemen, 130 senioren hadden zich opgegeven.

De grote belangstelling verbaast mij ook om een andere reden niet. Vrijwel al onze leden hebben een band met de UB. De meesten bezochten al als student het gebouw aan het Singel. Vele afscheidskaatjes die voor de definitieve sluiting van het Singel (30 juni) in de foyer aan de *memory wall* hingen getuigen van mooie, grappige en ontroerende herinneringen en van romantische ontmoetingen. "Ik heb 50 jaar geleden mijn vrouw hier

leren kennen" aldus een oud-student. Het UB-gebouw aan Singel 425 was op 6 januari 1967 opengegaan, maar begin jaren negentig werden al plannen gemaakt voor een andere locatie. Het gebouw werd te klein en door de samenvoeging met de eerdere vestiging in de Handboogdoelen en het Militiegebouw (Singel 421 en 423) was de indeling heel onpraktisch.

Rode draad

Ik had mijn eigen motivatie om aan deze excursie mee te doen. Als student had ik de UB Singel nooit bezocht - mijn alma mater staat in Groningen - maar plannen en voorbereidingen voor de nieuwe UB liepen als een rode draad door mijn werkzame leven bij de UvA. Ik begon in 1990 bij de Faculteit Wijsbegeerte waar ik als vakreferent filosofie in de bibliotheek werkte. De filosofen waren gehuisvest in het voormalige Zusterhuis aan de Nieuwe Doelenstraat en de bibliotheek bevond zich op zolder. Ik keek vanuit mijn werkkamer uit op de binnentuin die grensde aan de Tweede Chirurgische Kliniek. Nu de nieuwe UB - precies op deze plek - eindelijk in gebruik was genomen, kon ik niet wachten om te worden rondgeleid.

Twee presentaties

Voorafgaand aan de rondleiding in het nieuwe gebouw geven oud-voorzitter van het College van Bestuur Sibolt Noorda en directeur van de UB Carlos Reijnen een presentatie. De samenkomst vindt plaats in VOX-POP, recht tegenover de ingang van de UB. Noorda spreekt over vijftig jaar BG-terrein (1975-2025). Zijn presentatie vond ik zo informatief dat ik mijn mederedacteuren heb voorgesteld hem te vragen zijn presentatie uit te werken voor een artikel in de *Uitdienstbode*. Zijn verhaal staat in dit nummer.

Reijnen, de tweede spreker, is sinds een half jaar de nieuwe bibliothecaris en valt met zijn neus in de boter. Zes (!) van zijn voorgangers vergaderden veel over de ►

De filosofen waren gehuisvest in het voormalige zusterhuis

Foto: Jannes Linders

Carlos Reijnen

► nieuwe bibliotheek maar maakten de verhuizing niet mee. Reijnen wel, en hij doet zichtbaar trots zijn verhaal over het gebouw en over de veranderende functie van de bibliotheek (zie daarover een interview met Carlos Reijnen). De nieuwe UB is een samenvoeging van de bibliotheek van het P.C. Hoofthuis en de UB Singel. De collectie betreft Geesteswetenschappen, maar de bezoekers zijn veel diverser. Tussen de eerste plannen voor een nieuwe UB en de oplevering zit meer dan twintig jaar. Dat betekent dat het programma van eisen in de loop der jaren is aangepast. Minder boeken in de open opstelling – van zeven naar vijf kilometer – en veel meer studieplekken. Hoe open zou een universiteitsbibliotheek moeten zijn? Hoe graag je ook zou willen dat iedereen deze bibliotheek kan bezoeken, een bibliotheekpasje is verplicht. Eenmaal binnen kun je overal naar toe. Vraag uit de zaal: hoe verhoudt de enorme populariteit zich tot ‘open voor iedereen’? Gaat de UB niet aan zijn succes ten onder? Reijnen zegt dat dit inderdaad een probleem is. Er kunnen ruim 2300 bezoekers in en die grens wordt nu en dan al bereikt. Wel is er natuurlijk elders in de stad ook ruimte om te studeren, bijvoorbeeld op het Roeterseiland of het Sciencepark. Ook is overloop mogelijk naar de Oudemanhuispoort.

Toen en nu

We steken over naar de UB. In de entree wachten een paar medewerkers ons op. Bij binnenkomst nemen we de tijd om het gebouw op ons te laten inwerken. Ik kijk

naar boven. We staan in het Atrium, de overdekte binnentuin. Boven ons bevindt zich een gigantisch glazen dak van 1200 m² met 457 glaspanelen. Ik denk terug aan mijn uitzicht in de jaren negentig op deze tuin. Er stonden vier grote magnolia's, een paar dennenbomen en hoge rododendrons. Ook was er een mooie en heel oude meidoorn, die tot ons verdriet na een flinke storm het loodje legde. De balkons van de ziekenzalen waren aan het weggroten. Ze mochten niet meer betreden worden. In de zomer klonk vanuit de open ramen mooie muziek waarop gedanst werd door studenten van de Theaterschool.

En dan het heden. De balkons zijn prachtig gerenoveerd, met uitnodigende rode banken. Ook de gemetselde gevels ogen fris. Midden in het Atrium staat een witte stalen boom, de ‘Boom der Wijsheid’, met een 24 meter hoge wenteltrap. De stam ondersteunt het glas-met-stalen dak. Boven in de boom wordt regenwater opgevangen dat voor hergebruik wordt afgevoerd via buizen in de boomstam. De documentaireserie *Van ziekenhuis tot universiteitsbibliotheek* biedt in vijf afleveringen een mooie geschiedenis van de locatie en de bouw van de bibliotheek.

De cijfers

Remko van 't Hoofd leidt onze deelgroep enthousiast rond. Door vele gangen naar zalen met boeken, zaaltjes zonder boeken, via trappen of liften. Overal komen we. Ook beklimmen we de wenteltrap in de Boom en lopen langs bordessen met studieplekken. Vele gegevens stort Van 't Hoofd over ons uit. Te veel om te onthouden. De volgende dag krijg ik van hem de cijfers per mail gestuurd.

De boeken in open opstelling beslaan met elkaar ruim vijf kilometer en staan opgesteld in de voormalige ziekenhuiszalen. Deze zijn 4,5 meter hoog. Via entresols kun je bij de hoger gelegen kasten. De verhuizing van de boeken leek mij een geweldig logistieke uitdaging. Volgens Van 't Hoofd verliep de verplaatsing heel soepel. Tussen de boeken bevinden zich lange tafels met studieplekken. Er zijn in totaal 1100 studieplekken. In de fietsenstalling in de kelder kunnen 863 fietsen. De fietsenkelder is vooralsnog heel vochtig. Er waren ook al lekkages bij het dak. Maar ach, onze rondleider doet er luchtig over. Kinderziektes die erbij horen. Bijzonder is de snijzaal, ooit het domein van de chirurg Jacob Rotgans (1859-1948), in 1901 in gebruik genomen. Deze voormalige operatiekamer en collegezaal is volledig gerestaureerd. Er is plaats voor 87 personen.

Ook gerenoveerd is het prachtige oorspronkelijke trappenhuis, dat tevoorschijn kwam nadat de oude beddenlift was verwijderd. In de muur zijn op verschillende plekken witte stenen boeken opgehangen. Een kunstwerk van de beeldhouwer Lymne Leegte en een hommage aan het gedrukte boek.

Verdwaald

Ik begin nieuwsgierig te worden naar mijn oude werkkamer en verlaat even de groep. Via de Boom der Wijsheid naar het Zusterhuis en snel naar de zolderverdieping. Ik herken de uitgesleten traptreden. Ook de oude granieten vloeren zijn hetzelfde, wel fraai hersteld. Mijn oude kamer blijkt getransformeerd in een grote toiletruimte. Het ossenbloedrood van alle kozijnen is veranderd in olijfgroen. Dat geldt voor het hele gebouw. Na het verwijderen van vele verflagen werd deze oorspronkelijke kleur ontdekt. Ik ga weer op zoek naar mijn groep. Helaas, ze zijn verdwenen. En dan verdwaal ik alsnog, ondanks de overvloedige bewegwijzering. Maar ja, 15 duizend vierkante meter en 358 ruimtes. Op mijn zoektocht beland ik in de Bronnenkamer van

De boeken beslaan met elkaar ruim vijf kilometer

klassieke oudheid en vroegmiddeleeuwse geschiedenis. Daar loop ik mijn gepensioneerde oud-collega Maaïke tegen het lijf. Zij komt ook voor het eerst in het nieuwe gebouw en is net zo nieuwsgierig en enthousiast als ik.

Uiteindelijk vind ik de weg terug naar de entree waar ook Van 't Hoofd gearriveerd is met de groep. Iedereen is onder de indruk. En mijn beoordeling van het gebouw? Vijf sterren! ◀

Foto Jannes Linders

Het Binnengasthuisgebied vroeger en nu

Van bedden naar boeken

“Aan de Oude Turfmarkt is een wonder gebeurd! Een aantal zeer diverse panden met een hoog kruip-door-sluip-door-gehalte is omgetoverd tot een prachtige bibliotheek. En een stukje oud Amsterdam is in ere hersteld – niet door nauwgezet reconstrueren en restaureren, maar juist door het geheel een nieuwe vorm, nieuwe inhoud en nieuwe betekenis te geven.” Deze enthousiaste zinnen schreef bibliothecaris Nol Verhagen in 2007 bij de opening van de nieuwe bibliotheek Bijzondere Collecties van de UvA.

Tekst: Sijbolt Noorda

Het was een van de laatste projecten uit mijn bestuursperiode en het lag me na aan het hart. De bibliotheek Bijzondere Collecties representeert op een bijzondere wijze de historische relatie tussen stad en universiteit. Via resten van de middeleeuwse stadsbibliotheek tot talrijke hedendaagse verzamelingen. Die verdienen het goed bewaard en ruimhartig ontsloten te worden. Dat is historisch, wetenschappelijk én maatschappelijk belangrijk. Op de nieuwe vestigingsplek langs de Amstel zou de nieuwe bibliotheek prachtig zichtbaar worden. Geheel in overeenstemming met de wens van universiteit en stadsbestuur dat de universiteit een wezenlijke bijdrage zou blijven leveren aan de vitaliteit van de oude Amsterdamse binnenstad. Goede bedoelingen en praktische mogelijkheden komen niet altijd zo mooi en gemakkelijk bij elkaar.

Het zoeken naar een nieuwe campus

Laten we eens vijftig jaar teruggaan in de tijd. In 1975 was het plan om de groei van de universiteit op te vangen op een nieuwe campus op Uilenburg definitief van de baan. Dat was vooral te danken aan de actiegroep ‘Geen woningsloop voor universiteitsbouw’. In diezelfde tijd werd ook het terrein van het Binnen-

gasthuis, het BG-gebied ‘teruggegeven aan de stad’, vooral dankzij de inzet van de Universiteitsraad. Het plan was om daar in een groot gebouw van vier tot zeven lagen collegezalen, een nieuwe aula en centrale diensten te huisvesten. Het werd handhaving van veel bestaande gebouwen en een gemengde bestemming. Naast universitaire gebouwen (60%) ook stedelijke (woon)functies (40%). De realisering van een nieuwe aanpak had de nodige voeten in aarde. In de bezuinigingstijd van de jaren tachtig stagneerde er veel. Om kraken te voorkomen verhuurde de universiteit de meeste ruimten van het BG-gebied (aan een advocaten-collectief, kunstenaars, de Theaterschool, en ook het uiterst kritische wijkcentrum d’Oude Stadt). De realisering van nieuwbouw voor woningen lukte wonderwel snel. De nieuwe mensa kostte meer tijd, evenals de nieuwe studentenservices. Een bibliotheek was nog ver weg.

Het BG-gebied vroeger

In de Middeleeuwen lag het gebied buiten de stadswallen, in de laatste binnenbocht van de Amstel voor de Dam. In de uiterwaarden vestigde zich tegen het einde van de veertiende eeuw een convent van rijke ‘zusters van het gemene leven’. Het was het begin van de ontwikkeling van twee ruim opgezette kloosters. Bij de Alteratie van 1578 werden het Oude en het Nieuwe Nonnenklooster stedelijk bezit. Hoofdgebruikers werden het gasthuis van het Sint-Pietersgilde en het Onze-Lieve-Vrouwegasthuis. Later werden de gecombineerde gasthuizen het Binnengasthuis genoemd ter onderscheiding van het Buitengasthuis (een pesthuis buiten de stad, aan de Overtoomse Vaartweg). Inmiddels was het gebied binnen de veste getrokken, werd de rivier gedeeltelijk ingepolderd en werden de oevers kades. Daardoor kon gaandeweg ook aan de randen van het gebied gebouwd worden. Van de zestiende tot de negentiende eeuw vonden er aan die randen allerlei bebouwingen plaats: ▶

Sijbolt Noorda

Dankzij de vertraging is het programma van eisen geheel up-to-date, passend bij gedrag en wensen van de gebruikers van vandaag

► Kloveniersdoelen, stadstimmertuin, Nieuwe Doelenstraat, turfmarkt, woningbouw als inkomstenbron voor de gasthuisfunctie, Heerenlogement, De Nederlandsche Bank (sinds 1814), Sint-Bernardusgesticht (sinds 1882), en zo meer.

Geen gasthuis meer

Op het centrale gebied werden de gebouwen en terreinen van het gasthuis steeds weer aangepast aan de eisen van de tijd, tot en met het ziekenhuis-in-paviljoenvorm tegen het einde van de negentiende eeuw. Van de middeleeuwse gebouwen blijft zo goed als niets over. Wat in 1578 een geweldige vooruitgang was geweest, bleek in de loop van de tijd beslist niet langer toereikend.

In 1981 werd de ziekenhuisfunctie op het BG-gebied beëindigd door verhuizing naar het nieuwe AMC in Zuidoost (het tegenwoordige UMC), waarvoor de gemeente al in 1964 de nodige grond had aangekocht. Meer dan een eeuw discussie was eraan voorafgegaan. Uiteindelijk gaven grote veranderingen in onderwijs, onderzoek en patiëntenzorg in de geneeskunde de doorslag, met name de schaalvergroting, toegenomen behoefte aan ziekenbedden en de noodzaak van integratie van functies. Geen gasthuis meer, maar een academisch medisch centrum. Intussen duurt de herbestemming van het BG-gebied nu ook al een halve eeuw. Richtinggevend is nog steeds het tweeledige besluit van de jaren zeventig: enerzijds sloop of verbouwing ten behoeve van huurwoningen, anderzijds gebruik door de universiteit en enkele andere functies.

Universiteitsterrein

Inmiddels veranderde ook de positie van de universiteit. Tot 1960 was de huisvesting van de universiteit een gemeentenzaak. De gemeenteraad besliste en de dienst Publieke werken was het uitvoerend orgaan. Met de inmiddels vervallen Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs (WVO 1986) kwam 95% van de financiering van het rijk en werd de huisvesting een driehoekskwestie van rijk, gemeente en universiteit. Pas in 1995 kwamen de volledige bevoegdheid en verantwoordelijkheid voor de gebouwen bij de universiteit te liggen. Nu kon de universiteit voor het eerst integrale huisvestingsplannen maken voor de lange termijn. Na jaren van praten en

luisteren ontstond in 1998 een stevig draagvlak voor een meerjarenplan voor de vorming van vier deelcampussen: Binnenstad, Roeterseiland, Science Park, AMC. In vijftig jaar tijd is dat plan grotendeels uitgevoerd.

Nu nog de universiteitsbibliotheek: de UB

Ik begon mijn verhaal met het enthousiasme van de bibliothecaris Verhagen over de nieuwe bibliotheek Bijzondere Collecties aan de westrand van het gebied. Hoe zit het met de nieuwe bibliotheek die onlangs is geopend aan de zuidkant van het gebied. Hoe is die daar zo terechtgekomen?

Al in 1991 werd geconcludeerd dat de UB aan het Singel niet geschikt was voor haar functies, ook niet na de nodige aanpassingen. In aanmerking nemend dat de UB daar pas 25 jaar oud was, een pijnlijke vaststelling. Wat te doen? Een interne universitaire stuurgroep adviseerde in 1997: boekenopslag voortaan op het AMC-terrein, scheiding van het gebruik van de bijzondere collecties en het regulier gebruik door studenten en wetenschappers. Als nieuwe locatie kwam het BG-gebied in het vizier, al zijn ook een combinatie met de nieuwe Openbare Bibliotheek (OBA) aan het IJ, en vestiging in de verlaten bankgebouwen aan het Rembrandtplein en aan de Vijzelstraat overwogen. Toen de planvorming van de universiteit eenmaal rond was en de volledige steun van het stadsbestuur was verkregen, bleek het allemaal toch niet zo eenvoudig. In het geval van het gebouw voor Bijzondere Collecties aan de Oude Turfmarkt liep het gesmeerd. Met het gecombineerde Geesteswetenschappen/UB-plan ging het na een vliegende start heel wat minder gemakkelijk. In 2002 werden drie plannen gepresenteerd. Er was wat te kiezen en de voorkeur ging vrijwel algemeen uit naar het Spaanse plan van Cruz & Ortiz. Maar intussen had het stadsbestuur in het kader van een landelijke operatie heractivering monumentenzorg een grootscheepse monumentenbeschermingsoperatie laten uitvoeren. Verrassend genoeg werden onder andere de laatnegentiende-eeuwse Binnengasthuisgebouwen beschermingswaard gevonden. Laat daar nu net de nieuwe bibliotheek gedacht zijn. De universiteit moest uiteindelijk van het Spaanse plan afzien, en een geheel nieuw plan laten maken dat zou passen in het bestaande gebouwencomplex.

Programma van eisen

Met twintig jaar vertraging is het gewijzigde plan nu gerealiseerd. Met een fraai resultaat. Dankzij de vertraging is het programma van eisen geheel up-to-date, passend

In 1986 kwam er voor er eerst woningbouw in het kerngebied (dia 10).

Gebouwen overleven soms gedeeltelijk: de gevel van het Bernardusgesticht bleef staan, erachter werden bibliotheek Bijzondere Collecties gehuisvest (dia 12).

bij gedrag en wensen van de gebruikers van vandaag. Kilometers minder boekenplanken. Alles op en top digitaal. Een luxe fietsenkelder om de straat schoon te houden. En niet onbelangrijk: de strijdbijlen zijn begraven. Omwonenden tevreden, actievoerders gerust. Tegelijk is er ook hier geen voordeel zonder nadeel. De bouwkosten zijn ruim meer dan het dubbele. En het bruikbare vloeroppervlak is bijna de helft minder. In de negentiende eeuw was vooruitgang in de gezondheidszorg een kwestie van hygiëne en sanitair, lucht en licht. Dat vergde beddenhuizen met hoge plafonds, veel hoger dan nodig voor een bibliotheek of studiezaal.

Bij de opening in 2007 aan de Oude Turfmarkt vierde de bibliothecaris uitbundig het nieuwe. De huidige bibliothecaris doet bij de bibliotheek aan de Vendelstraat niet anders. Kijk maar op de UBA-website. Ik kan dat goed begrijpen. Tegelijkertijd vind ik het schitterend dat beide bibliotheken staan waar ze staan, in de oude binnenstad. Voor mij is hun locatie en de geschiedenis van deze plek een welkome uitdrukking van de eeuwenlange verbondenheid van stad en bibliotheek. ◀

De geschiedschrijving van de Universiteitsbibliotheek

Tijd voor actie

De Universiteit van Amsterdam is terecht trots op haar Universiteitsbibliotheek (UB). In de allereerste plaats natuurlijk vanwege enkele wereldberoemde collecties. Maar ook door de prachtige behuizing van haar museum en bijzondere collecties aan de Oude Turfmarkt en, sinds september 2025, de nieuwe hoofdvesting van de UB op het voormalige Binnengasthuis-terrein. In het Universiteitskwartier is daar, deels in gerenoveerde ziekenhuisgebouwen en deels in nieuwbouw, een studievoorziening gerealiseerd die zich kan meten met de beste buitenlandse voorbeelden.

Tekst: Bert Zeeman

In schril contrast hiermee staat de aandacht van de universiteit voor de geschiedenis van een van haar kroonjuwelen. Ja, we beschikken sinds 2019 met *Boeken voor de geleerde burgerij* over de lijvige en gedetailleerde studie van Jos Biemans over de voorgangers van de huidige UB, de kerkelijke bibliotheek en de stadsbibliotheek van Amsterdam. Maar zijn studie eindigt in 1632, het oprichtingsjaar van het Athenaeum Illustre. Aan een vervolg is Biemans niet toegekomen en vanuit de directie van de UB of het College van Bestuur is niet op dat vervolg aangedrongen. Dus moeten we ons voor de geschiedenis van de UB vanaf 1632, eerst als stads- en athenaeumbibliotheek en vanaf 1877 als volwaardige universiteitsbibliotheek, tevredenstellen met wat verspreid gepubliceerde detailstudies en persoonlijke herinneringen van oud-bibliothecarissen. En dat

terwijl er een enorme hoeveelheid bronnenmateriaal beschikbaar is voor een volwaardige geschiedschrijving van de UB. In de eerste plaats natuurlijk in het Stadsarchief waar niet alleen de archieven van het College van Bestuur en van de faculteiten, maar ook dat van de Universiteitsbibliotheek is ondergebracht. Maar dat niet alleen. Bij Bijzondere Collecties berusten de persoonlijke archieven van een aantal bibliothecarissen, waaronder dat van Combertus Burger (bibliothecaris van 1891 tot 1923) en van Herman de la Fontaine Verwey (van 1941 tot 1969). Beide archieven zijn nog niet via een inventaris ontsloten, maar zullen ongetwijfeld voor een geschiedschrijving van de UB in de twintigste eeuw een onmisbare bron zijn.

Twee aanzetten

Zelf heb ik in de afgelopen jaren twee artikelen over episodes uit de recentere geschiedenis van de UB gepubliceerd in het kwartaalblad *Amstelodamum*. Het eerste artikel betrof de richtingenstrijd tussen de zittende bibliothecaris Burger en het Amsterdamse stadsbestuur (op dat moment tevens bestuur van de Amsterdamse universiteit) over de toekomst van de UB. Burger zag vooral een traditionele geleerdenbibliotheek voor zich, een bibliotheek stevig verankerd in de klassieke universiteit. Vanuit het gemeentebestuur werd veel meer aangedrongen op een bredere publieke uitstraling in nauwe samenhang met de nog jonge Openbare Bibliotheek. De aanstaande pensionering van Burger in 1923 werd door het stadsbestuur aangegrepen om hem geen verlengde aanstelling te gunnen, onverkort vast te houden aan zijn vertrek op 65-jarige leeftijd en als zijn opvolger de directeur van de Openbare Bibliotheek, Tietse Sevensma, te benoemen die daarmee beide bibliotheken onder zijn hoede kreeg. In de daaropvolgende jaren voerde Sevensma een rationalisering en modernisering van de UB door die hem door veel van de traditionele gebruikers niet in dank werd afgenomen.

Burger zelf was zo verontwaardigd over zijn gedwongen vertrek dat hij zijn woede daarover ventileerde in het door hemzelf bekostigde jaarverslag van de UB over 1923. In de gedrukte versie daarvan ontbreekt een passage die in de tekst is weergegeven met een drietal puntjes. In het origineel van het door Burger persoonlijk getypte verslag dat in het Stadsarchief is in te zien, valt te lezen welke passage hij uiteindelijk niet voor publicatie geschikt achtte. Het betreft een verder niet beargumenteerde persoonlijke aanval op Sevensma. Het stadsbestuur kreeg deze ongecensureerde versie wel onder ogen en was daar uiteraard niet over te spreken. Omdat Burger echter inmiddels was vertrokken, liet men het erbij en verleende Sevensma alle rugdekking bij de veranderingen die hij in personele zin en qua inrichting van het pand aan het Singel wilde doorvoeren. Het volledige verhaal over deze 'Amsterdamsche bibliotheek-quaestie' uit 1923 is terug te lezen in *Amstelodamum*. Voor dat artikel heb ik vooral gesteund op het archief van de UB zelf. Voor mijn andere artikel, over de wederwaardigheden van de locatie Singel 425 tussen de sloop van de Sint-Catharinakerk in 1939 en de start van de bouw van de UB in 1961, heb ik het net breder uitgeworpen. Dat moest ook wel want de UB was zeker niet de enige kaper op de kust voor dit prominente stukje binnenstad op de hoek van het Koningsplein. Vanaf het moment dat duidelijk was dat de Catharinakerk ten dode was opgeschreven, en dat werd al aan het begin van de twintigste eeuw duidelijk, viel menig begerig oog op de kavel. In een tijdsbestek van zo'n 45 jaar passeerden een groot aantal alternatieven voor de Catharinakerk de revue. Dat begon met een bioscoop en eindigde met een winkelgalerij met nog zo'n vijftien varianten daartussen. Het enige concrete wat ondertussen gerealiseerd werd was een houten uitspanning met de naam 'De Hof van Eden'. Dat uiteindelijk de UB met de eer ging strijken noem ik in mijn artikel het gevolg van toeval, van speculatie en van de Tweede Wereldoorlog. Burger (ja, hij weer) drong al in 1918 bij het Curatorium van de universiteit aan op aankoop van het perceel, dus je zou kunnen concluderen dat de komst

Foto UB-locatie tussen 1959 en 1961. Fotograaf onbekend

van de UB naar Singel 425 een logisch gevolg is geweest van langetermijnplanning. Niets is echter minder waar. Gedurende een langere periode lag de realisering van een andere bestemming dan een nieuwe bibliotheek voor de universiteit meer voor de hand, ook al omdat De la Fontaine Verwey (ja, ook hij weer) de bouw van een nieuwe UB op deze locatie helemaal geen goede oplossing vond voor de nijpende ruimteproblemen van de bibliotheek. Zie voor meer details mijn artikel uit 2024 in *Amstelodamum* 'Tussen Catharinakerk en UB. De roerige geschiedenis van Singel 425'. Jammer genoeg is de aanstaande verhuizing van de UB naar het nieuwe complex op het BG-terrein, en daarmee het vertrek van het Singel waar de bibliotheek sinds 1882 gevestigd was, niet aangegrepen om de geschiedenis van de UB op schrift te laten stellen, al was het maar voor de Singelperiode. Waar andere universiteiten (Leiden en Groningen bijvoorbeeld) kunnen bogen op een gedegen geschiedschrijving van hun universiteitsbibliotheek zullen we die bij de UvA voorlopig nog moeten missen. Mag ik daarom tot slot een suggestie doen? In 2027 bestaat de UB als bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam 150 jaar. Een uitgelezen aanleiding om die vast prachtige geschiedenis van de UB nu eens voor het volle voetlicht te brengen. ◀

UB was niet de enige kaper op de kust

Het 'levend archief' van Irma Boom

De UvA en de Heilige Stoel

In september 2024 hopte ik met de trein langs een aantal steden in Zuid-Europa en deed daarbij ook Venetië aan. In de museumwinkel van Palazzo Grassi viel mijn oog op een felgeel schrift in transparant cellofaan. Op de omslag in reliëfdruk de titel *con i miei occhi / with my eyes*, in het midden iets wat leek op het pauselijk wapen, en aan de zijkant geen rechte snede, maar pagina's die in een tuutje uitpuilden. Mooi en apart. Goed voor aanschaf.

Tekst: Marian Schilder

Het bleek een catalogus gemaakt door de Heilige Stoel – zoals het Vaticaan zichzelf noemt – die meedeed aan de Biënnale, en wel met een tentoonstelling in de vrouwengevangenis op het eiland Giudecca. Maanden later keek ik nog eens in dit boekwerkje en begon bij het colofon achterin. Dat trof. Het grafisch ontwerp was verzorgd door de Nederlandse Irma Boom.

Irma Boom

Een korte introductie voor wie haar niet kent: Irma Boom (1960) geldt internationaal als een van de belangrijkste boekontwerpers. Bekend werd zij door de

uitgave van het SHV-boek uit 1996, gemaakt in opdracht van topman Paul Fentener van Vlissingen. Het moest een jubileumboek worden vanwege het honderdjarig bestaan van de SHV (opgericht als Steenkolen Handels Vereniging). Samen met een kunsthistoricus kon Irma Boom vijf jaar aan dit boek werken. De publicatie, alleen bestemd voor relaties, verscheen in het Engels, met witte omslag – waarop een onzichtbare tekst, die alleen door veelvuldig gebruik zichtbaar zou worden – en in het Chinees, met zwarte omslag. De 2136 pagina's waren niet genummerd, het boek bevatte geen inhoudsopgave of register, op de snede vertoonden de pagina's aan de ene kant een tulpenveld, aan de andere kant een dichtregel van Gerrit Achterberg, en ook de rug was met een stalen binnenplaat bijzonder. Haar naam als boekontwerper was in één klap gevestigd. Sindsdien lijkt elk bedrijf dat een beetje mee wil tellen, haar voor een opdracht te vragen, zoals Vitra, Ferrari, Renault en Chanel. Ook de culturele sector doet een beroep op haar. Ze verzorgde de huisstijl van het RIJKS MUSEUM (met de veelbesproken spatie) in Amsterdam. Haar boeken zijn inmiddels opgenomen in de collecties van het Museum of Modern Art in New York, het Art Institute in Chicago en het Centre Pompidou in Parijs. Maar ze beweegt zich ook op ander terrein, zoals met het ontwerp voor de ruim honderd meter lange tegelwand in de zogenaamde Cuyperspassage aan de westkant van het Centraal Station, die van zuid naar noord letterlijk uitloopt in *Zeegezicht aan het IJ*.

Voor een goed eindresultaat hecht Irma Boom aan een gelijkwaardige dialoog met de opdrachtgever. Tijdens het ontwerpproces probeert ze telkens de grenzen op te zoeken. Wat betreft de boeken gaat het om formaat, papier, gewicht, kleur, typografie, tactiliteit, geur, binding en de afwerking. Daarbij werkt ze nauw samen met drukkers en binders, en ook tijdens de productie zit ze er bovenop. Haar boeken zijn principieel industrieel vervaardigd – aan moderne 'ambachtelijk', met de hand

Bezoek van paus Franciscus aan de vrouwengevangenis op Giudecca, Venetië. De drie gaatjes in het midden om dit boek/schrift te binden (niet zichtbaar op de foto) zijn groter dan normaal. Als je het werk omhooghoudt schijnt er licht doorheen, alsof je vanuit een gevangenis niet naar buiten kunt kijken, maar wel een glimp opvangt van het buiten schitterende daglicht. Foto in *Con i miei occhi / with my eyes*. Foto van het boek door Marian Schilder

vervaardigde boeken heeft ze een hekel. Om de mogelijkheden van een nieuwe opdracht te verkennen maakt ze voor zichzelf meestal eerst een mini-model.

Biblioteca Apostolica Vaticana

Dankzij een fellowship in 2018 bij het Amerikaans Instituut in Rome, waar ze allerlei bibliotheken wilde bezoeken, kwam zij bij de Biblioteca Apostolica Vaticana terecht. De Vaticaanse Bibliotheek is een van de oudste en belangrijkste onderzoeksbibliotheken ter wereld, officieel in 1475 gesticht. Aanvankelijk zorgde zij voor ongemak bij de op inhoud ingestelde bibliotheek-medewerkers met ongebruikelijke aanvragen bijvoorbeeld van het kleinste boek uit de collectie. Ze werd hierom zelfs ontboden bij de kardinaal die het hoofd was van de bibliotheek. Maar er kon door medewerkers

van de Nederlandse ambassade bij de Heilige Stoel aannemelijk worden gemaakt dat zij niet zomaar iemand was, vertelde ze in een interview, en vervolgens kreeg ze alle vrijheid. Zij is zelfs ingezet om de boel van deze prestigieuze, maar ook op tradities ingestelde bibliotheek op te schudden; dat gebeurde onder het pontificaat van de veranderingsgezinde paus Franciscus. Er volgden afspraken voor samenwerking. Het eerste project werd een tentoonstelling met catalogus: *Book! Boom! opere in mostra / works in the exhibition*, waar ze een selectie presenteerde van door haar gemaakte boeken, die zij spiegelde aan drukwerk van Italiaanse futuristen uit de collectie van het Vaticaan. Er volgden opdrachten voor een kalender die ze baseerde op werk van Galileo Galilei (rond 1612 in conflict gekomen met de Kerk vanwege zijn heliocentrisch wereldbeeld) en ►

die verleidelijk mooi is uitgevoerd, en voor de catalogus van het project in de vrouwengevangenis in Venetië. De samenwerking wordt volgens haar gecontinueerd. Ongeveer in het midden van de catalogus *Book! Boom!* heeft zij het colofon geplaatst – ook weer zo'n afwijkende plek. Daarin wordt door de Vaticaanse Bibliotheek het Allard Pierson bedankt. Want eerder was daar hetzelfde werk van Irma Boom te zien in de tentoonstelling *Irma Boom - Book Manifest*. En in een noot wordt vermeld dat zij haar geëxposeerde boeken aan de Vaticaanse Bibliotheek heeft geschonken.

Waar zit nu de verbinding tussen UvA-Erfgoed en het Vaticaan?

Het *volledige oeuvre* van Irma Boom wordt bewaard bij de Universiteit van Amsterdam, dus niet alleen haar boeken, maar ook haar archief. Daartoe heeft Irma Boom in 2004 een akte van schenking en overdracht

getekend, waarbij ze zich verplichtte om de collectie periodiek aan te vullen met de jaarlijkse productie van de door haar vormgegeven boeken en bijbehorend archief. Bij de ondertekening van het contract vond Irma Boom het belangrijk dat haar collectie beschikbaar kwam in een algemeen toegankelijke instelling van openbaar nut; Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam (nu Allard Pierson) beschouwde de Collectie Irma Boom als een zeer waardevolle aanvulling op twee van haar belangrijkste verzamelgebieden: de boekgeschiedenis en de moderne typografie. In het spraakgebruik van Allard Pierson wordt deze collectie 'levend archief' genoemd. Wat daaronder wordt verstaan, is niet eenduidig. De term staat niet in de overeenkomst. Uit gesprekken blijkt dat het gaat om materiaal van uitzonderlijke (nog) in leven zijnde creatievelingen en van slechts enkelen, onder wie ook Arnon Grunberg, die zelf periodiek aanvullen en betrokken

(kunnen) worden bij presentatie van hun materiaal in een tentoonstelling. Een aantal publicaties gemaakt in opdracht van het Vaticaan zijn al in de boekencollectie opgenomen, maar tijdens een bezoek aan het IWO Boekendepot in Amsterdam-Zuidoost, waar inmiddels 98 strekkende meter Collectie Irma Boom staat (stand juni 2025), zijn mij geen archiefdozen opgevallen, die al verwijzen naar de samenwerking met het Vaticaan. Maar die stukken komen eraan, dankzij het 'levend archief' van Irma Boom. ◀

Met dank aan Mathieu Lommen en Tahirih Fruchaud

Archiefmedewerkster Foske Rozeboom bij de stellingen met het archief van Irma Boom in het IWO Boekendepot. Foto Marian Schilder

De ouderwetse kaartenbakken in de UB van onze alma mater hadden zowel voordelen als nadelen. Aan de ene kant had de mogelijkheid om daadwerkelijk te bladeren door de kaartjes in de ene na de andere ladenbak een bepaalde charme voor gebruikers van de bibliotheek destijds. Aan de andere kant is het bijhouden van het kaartsysteem een hele opgave.

Foto en tekst: John Kleinen

In de oude cataloguszaal werden steeds nieuwe rijen catalogusbakken geplaatst. Het aantal titels groei-

de spectaculair. Er waren dan ook altijd wel UB-medewerkers bezig met het op de juiste plaats invoegen van nieuwe fiches. Anderen waren al bezig met 'doorschuiven'.

De gebruiker die een titel gevonden had, moest deze op een klein aanvraagbriefje (met een doorslagje) invullen en inleveren. Daarna begon het wachten tot de magazijnmedewerkers de gevraagde titels uit het betreffende magazijn (in die tijd nog in het UB-gebouw zelf) hadden gehaald. Het kon kort of lang duren voor je naam omgeroepen werd en je jouw boeken kon meenemen.

Velen hadden het geduld niet en kwamen liever de volgende dag terug.

Als je pech had en de gezochte titel was niet in de UB-catalogus aanwezig, dan moest je je met een ander formuliertje wenden tot 'meneer Knotnerus'. Die ging dan voor je op zoek. Dat was een geheimzinnige operatie, maar nu weten we dat hij belde met Centrale Catalogi van de KB en andere bibliotheken. Dankzij de bibliotheekautomatisering kunnen we nu zelf direct elders aanvragen.

Met Liek van den Braak, oud-vormgever

Lieks grand tour

Op 15 september, de dag van onze afspraak, was de zomer wel voorbij. In de bus naar Haarlem, waar mijn gesprekspartner woont, kletterde de regen tegen de ramen. Onder mijn paraplu liep ik de vriendelijke en rustige straat in met de gevarieerde eengezinswoningen.

Interview: Henriette Ritter

Ik werd binnengelaten in het gezellige huis van Liek en installeerde mij aan de tafel waar nog gauw even wat kinderspeelgoed opzij werd geschoven. Speelgoed, deze keer niet van een logerend kleinkind zoals bij veel van mijn eerdere prettige gesprekken, maar van het zootje van mijn gastvrouw.

Je bent de jongste oud-UvA-medewerker met wie ik een interview heb, Liek.

“Nou ja, zo jong ben ik nou ook weer niet met mijn 51 jaren. Al heb ik nog geen zichtbare grijze haren! En ik heb niet eens officieel bij de UvA gewerkt. Toen Agnes Schreiner, alweer lang geleden, vroeg of ik bereid zou zijn een interview te geven als vormgeefster van de *Uitdienstbode*, heb ik wel gearzeld. Ik ben een buitenstaander, een zzp'er die alleen is ingehuurd om het blad

vorm te geven. Verder had ik niets met de UvA te maken. Maar Agnes vond dat geen bezwaar. Mijn bijdrage aan de *Uitdienstbode* en ook de reden waarom ik ermee ben gestopt waren voor haar interessant genoeg voor een prettig gesprek met jou.”

Dat je zzp'er was wist ik niet. Ik ben in de redactie van het blad gekomen in 2015. Jij was toen al de vormgeefster, toch?

“Zeker. Ik ben vanaf de oprichting in 2013 verantwoordelijk voor de opmaak. Die besprak ik met de ambtelijk secretaris, die ook was aangesteld om de *Uitdienstbode* te ondersteunen. Ton Dujardin had eerst die functie; later werkte ik met Michiel Röling.”
Liek zette koffie voor mij neer en schoof een bokaal met heerlijke koeken in mijn richting, waaruit ik dankbaar putte want mijn lunch was erbij ingeschoten.

We gaan beginnen Liek. Je kent het klappen van de zweep, neem ik aan. Via welke omzwervingen ben je bij de *Uitdienstbode* terechtgekomen? En waarom ben je daar weg gegaan? Ik ben wel benieuwd. Begin maar bij het begin: wat is jouw achtergrond?

“Ik ben in 1974 in Alkmaar geboren en in Castricum opgevoed samen met mijn drie jaar oudere broer. Mijn vader, die in een winkel werkte, kwam uit Tilburg en bracht de gezellige, vrolijke sfeer van beneden de grote rivieren met zich mee. Mijn moeder kwam ook uit een katholiek gezin, en had een nuchtere instelling. Ik denk dat ik de beide kanten in mij heb.”

Je ging naar school in Castricum?

“Ja, naar de havo op het Bonhoeffercollege. Daar ontdekte ik al snel dat ik de creatieve richting op zou willen gaan. Ik vond alle handvaardige vakken leuk, met een uitgesproken voorkeur voor tekenen. Na mijn eindexamen ging ik een kijkje nemen op de kunstacademie maar had al direct door dat dit niets voor mij was.

Ik koos voor een grafische school, het Grafisch Lyceum Amsterdam (nu: Mediacollege) in de Rivierenbuurt. Om aangenomen te worden moest ik een opdracht uitvoeren: een omslag maken voor de roman *Kaas* van Elsschot, en dat lukte.”

Vanuit Castricum reisde Liek iedere dag naar de Rivierenbuurt. Ze moest voor dag en dauw opstaan om dan op school vaak te horen dat er lessen uitvielen. De organisatie was beneden peil en ze vond het er verschrikkelijk. Bij het curriculum hoorden ook stages, en zo kwam zij terecht bij twee dames van de kunstacademie die een bedrijfje van lijsten en meubelaccessoires hadden.

“Er was afgesproken dat ik folders zou maken, maar daar kwam niets van terecht. Na een maand had ik alleen maar opgeruimd en schoongemaakt. Een medestagiaire en ik voelden ons zo slecht behandeld dat wij zijn weggegaan.”

Je moest wel verder met je stage.

“Ja, ik had geluk. Een oom van mij werkte bij het Frans Hals Museum. Hij wees mij op een stageplek bij de Haarlemse ontwerpstudio waarmee het museum samenwerkte en daar kon ik komen.”

En dat beviel wel deze keer?

“Het was een enorm verschil met mijn vorige stageplek. Ik werd als een gelijkwaardige medewerker behandeld en kwam in aanmerking voor een bonus. Bij die ontwerpstudio is mij de liefde voor het vak bijgebracht. Ik heb daar ook een stoomcursus werken met grafische programma's gehad. Een vaardigheid waar destijds amper aandacht aan werd besteed op het Grafisch Lyceum.”

Voor haar tweede stage kwam Liek op de Zoutkeetsgracht terecht. Daar was in een pakhuis een lithografiebedrijfje gevestigd dat geleid werd door vier mannen. Ook daar voelde Liek zich helemaal thuis. “Het klikte zo goed en mijn manier van werken sloeg zo aan, dat ik werd gevraagd bij het bedrijf te komen werken als volwaardige medewerker. Ik was dolblij, temeer omdat ik hoe langer ik op die grafische school was, hoe meer ik onvrede had met de beroerde organisatie. Wat kennis en vaardigheid betreft kwam ik er geen steek verder. Ik wilde daar weg. Maar ja, ik moest wel mijn ouders zien te overtuigen!”

Liek van den Braak

Die vonden natuurlijk dat je alleen met een diploma verder kwam in het leven.

“Helemaal juist! En ze hielden voet bij stuk. Mijn mentor moest eraan te pas komen om hen te overtuigen. Uiteindelijk werden zij over de streep getrokken. Het was dan ook niet niks: ik was pas 21 en had al een vast contract in een beroep waar de banen in die tijd niet bepaald voor het oprapen lagen. En ik had het enorm naar mijn zin op de Zoutkeetsgracht. Twintig jaar later heeft mijn moeder mij nog eens uitdrukkelijk gezegd dat mijn keuze toen de juiste was.

Op een zeker moment ben je wel weggegaan bij dat bedrijf.

“Na zo'n jaar of zeven. Het bedrijf groeide en groeide; er kwam een dependance bij. Ik was 26 jaar en kreeg het aanbod om de nieuwe afdeling onder mijn hoede te nemen. Dat werd helaas een fiasco. Omdat ik op een andere locatie ging werken, viel de context waarin ik mij zo prettig had gevoeld opeens weg. Het was een veel zwaardere baan, de deadlines stapelden zich op en ik kreeg te maken met lastige klanten. Ik raakte bijna overwerkt. Toen ik op een dag door mijn toenmalige partner huilend bij mijn werk werd afgezet, besloot ik er mee te stoppen.”

Bij die ontwerpstudio is mij de liefde voor het vak bijgebracht

► Het koste Liek niet zoveel moeite om een nieuwe baan te vinden. Haar vroegere mentor van school was begonnen met een uitzendbureau en zo kwam ze bij een leuk grafisch bedrijf te werken in de buurt van het Roelof Hartplein, dat grote klanten had zoals de RAI en Joop van den Ende. Na vier jaar vond er een fusie plaats met een bedrijf dat zich richtte op reclame en marketing. “Daar had ik niet zoveel mee. Ik voelde mij hoe langer hoe minder thuis in de nieuwe werkomgeving waar steeds meer oude collega’s ervoor kozen om te vertrekken. Uiteindelijk ben ik daar om economische redenen afgevoerd, waarna ik nog vier jaar bij een bedrijf in de Beulingstraat heb gewerkt.”

Woonde je nog steeds in Castricum?

“Nee, toen mijn relatie uitging ben ik naar Amsterdam verhuisd. Eerst heb ik nogal gezworven: van de Pijp, naar de buurt van het Scheepvaartmuseum, om uiteindelijk bij het Westerpark uit te komen. In de buurt van het Westerpark heb ik in 2005 een etage gekocht. Mijn

Liek van den Braak in Siena. Foto uit haar familiearchief.

huidige partner, Koen, een webdesigner, is toen na een poosje bij mij ingetrokken.”

Na de Beulingstraat had Liek geen vast werk meer. Zij deed hier en daar wat klusjes, kreeg via oude klanten nieuwe opdrachtgevers en besloot om als zzp’er verder te gaan.

“Ik moest netwerken om klanten te werven en ik had een website met mijn portfolio. Dat heeft mij interessant werk opgeleverd, zoals de tv-gids van Omroep Max en de *Uitdienstbode* van de AUV. Ik had ervaring met nieuwsbrieven en dat was denk ik doorslaggevend voor Ton Dujardin om de vormgeving van de *Uitdienstbode* aan mij toe te vertrouwen.”

Maar dat alles is nu achter de rug. Zo’n anderhalf jaar geleden hoorde ik dat je een jaar naar Italië wilde gaan met je gezin. Ik was wel verrast. Wat stoer, om zo alles op te geven! Wat trok je zo aan in Italië? En wat was je plan daar te gaan doen?

“Het is allemaal begonnen in 2006. Koen en ik waren smoorverliefd op elkaar en om dat te vieren besloten we drie weken met vakantie naar Italië te gaan. Ik bij hem achterop de motor en wij vertrokken.

Dat is nog eens modern romantisch! De motor als variant op het witte paard.

“Na de grote steden te hebben bezocht, kwamen we op een dag in een stadje waar wij nog nooit van hadden gehoord: Siena. Het plensde van de regen en wij kwamen terecht in een zeer gastvrij restaurant. Geweldig! We wilden eigenlijk niet meer weg uit die stad en zo ontstond het idee om er in ieder geval een jaar te gaan wonen.”

Maar de realiteit is weerbarstig en lange tijd bleef het jaartje Siena een onbereikbare stip op een verre horizon. Koen en Liek werden opgeslokt door hun werk; Boris werd geboren en het gezin verhuisde naar Haarlem. Wel bleef Italië hun lievelingsland en gingen zij er elke vakantie naar toe. Voornamelijk naar het Comomeer. En, omdat hun droom, een jaartje Italië, nooit helemaal uit hun gedachten verdween, volgden zij cursussen Italiaans.

Wat maakte nu dat jullie opeens de sprong durfden te maken?

“Ik denk dat de geboorte van Boris mij erg heeft veranderd. Ik had heel veel werk en hoe langer hoe meer moeite met stress en deadlines. Een soort midlifecrisis denk ik. Ik wilde genieten van mijn kind en bovendien

weer meer tijd hebben om te tekenen en te knutselen, iets wat ik al van jongs af aan veel deed.”

Toen hebben jullie spontaan jullie spulletjes gepakt en zijn vertrokken. Spoorlags naar Siena?

“Eerst hebben wij een poosje in Badalucco gebivakkeerd. Daar kwamen wij op 20 maart aan, vlak voor de verjaardagen van Boris en Koen. Het was meteen erg Italiaans. We woonden midden in het kleine, Ligurische bergdorp, in Noordwest-Italië. Moet je voorstellen: 1500 inwoners, een kerk, een kroeg, een bakker en een slager. Alles is verschrikkelijk steil; het was een heel geklauter om ons huis te bereiken. Ik werd ondergedompeld in de Italiaanse cultuur, probeerde zoveel mogelijk Italiaans te spreken en Italiaans te koken. Koen ging door met zijn werk en maakte websites. Ik wilde mij helemaal openstellen voor al het nieuwe en onbekende dat op mij afkwam en had vóór mijn vertrek uit Nederland mijn werk afgebouwd of aan een collega overgedragen.”

Maar je bleef niet in Badalucco.

“Nee, want uiteindelijk was ons doel toch Siena. Daar huurden wij een heel Italiaans huis binnen de stadsmuren. Wij werden opgenomen in de Siënese gemeenschap; we werden uitgenodigd voor maaltijden speciaal voor mensen uit de wijk; we maakten de Palio, de fameuze paardenraces, van dichtbij mee, en Koen werd dikke maatjes met onze huisbaas.”

Wat maakte dat je weer terugging naar Nederland?

“Er moest iets verbouwd worden in ons Siënese huurhuis waardoor wij voor een maand weer naar Nederland moesten. Na die maand gingen wij terug naar Siena, maar wij wisten dat wij daar niet lang meer zouden blijven.”

Het project was uitgewerkt. De nadelen van het Italiaanse leven werden zichtbaar. Zo begon Liek zich toch te storen aan een samenleving waarin de verhouding tussen man en vrouw minder gelijkwaardig is dan in Nederland. Daarbij kwam dat Siena, een geweldige stad in de zomer, in de winter nogal rustig is. Er gebeurt niet zoveel in het laagseizoen. Maar de belangrijkste reden om naar huis terug te keren was toch Boris.

“Hij voelde zich nogal eenzaam in Siena en miste het contact met andere kinderen. Dat kwam omdat scholen niet erg toegankelijk zijn voor buitenlanders, in ieder geval niet in Siena. En de taal was natuurlijk een probleem. Bovendien werd hij vijf jaar en leerplichtig. Hoog tijd dus om terug te keren.”

Die sabbatical blijft doorwerken, want ik ben niet meer teruggekeerd naar mijn oude werk als vormgeefster

Na een fantastische en verrijkende tijd neem ik aan.

“Zeker! Die sabbatical blijft doorwerken, want ik ben niet meer teruggekeerd naar mijn oude werk als vormgeefster. Ik heb het roer totaal omgegooid en ben een opleiding PPKE (Pedagogisch Professional Kind en Educatie) gaan doen. Dat is een mbo4-opleiding van twee jaar waarin studie en praktijk zijn gecombineerd. Die opleiding, onder andere tot pedagogisch medewerker, heb ik in juli 2025 cum laude afgerond. Ik werk nu als onderwijsassistent bij de peuteropvang met als extra aanbod vroeg- en voorschoolse educatie voor kinderen met een taal- of ontwikkelingsachterstand. Dit soort werk past nu het beste bij mij. Ik kan volop genieten van Boris en ik heb ook veel meer tijd om te tekenen.”

Daar was ik, zelf een liefhebster van tekenen en schilderen, wel nieuwsgierig naar. En omdat het gesprek klaar was, gingen wij uitgebreid in op onze gezamenlijke liefde voor allerlei vormen van handvaardigheid. Liek had een dagboekje met tekeningen gemaakt tijdens haar verblijf in Italië. Helaas kon zij het niet zo gauw vinden zodat ik het met de foto’s moest doen op haar mobiel. Ik kreeg toch een goede indruk van haar werk, dat duidelijk de hand van een graficus verried. Ik griste nog een laatste heerlijke koek uit de bokaal en we namen afscheid.

Ik liep de straat uit, in weer en wind en dacht met een zekere nostalgie dat dit mijn laatste interview was. Dat ik eindig met Liek, een vrouw die net een nieuw leven is begonnen en moeder is van een heel jong kind, heeft iets bemoedigends. Hopelijk is de *Uitdienstbode* ook klaar voor een nieuwe start, gericht op een inspirerende toekomst. ◀

Naar de Amsterdamse grachten, 27 augustus 2025

De UvA aan de ene oever...

Voor wie nog geen genoeg had van het nautische spektakel van Sail 2025 of juist Amsterdam nog eens graag vanaf wat rustiger vaarwater wilde bekijken was voor de kring – die wij overigens niet meer zo mogen noemen – UvA-senioren een rondvaart georganiseerd die langs een aantal oude en nieuwe UvA-locaties voerde.

Verslag: Jan Simons

Na de afvaart vanaf de Prins Hendrikkade tegenover de Nicolaasbasiliek ging de tocht eerst langs het Scheepvaartmuseum dat met het VOC-schip een eigen permanente mini-Sail houdt. Dit museum en het daarnaast gelegen Nemo zijn weliswaar geen UvA-instellingen, maar hebben daar via onderzoek en onderwijs wel banden mee. Dat geldt ook voor het volgende punt op de route: de Hortus Botanicus die tot 1990 onderdeel was van de UvA. Bij het passeren van Artis langs het Entrepotdok bleek dat het veel geroemde perspectief vanaf het water, toch ook een cruijffiaanse kant kent want vanaf de lage positie waren door de oeverbegroeiing de olifanten niet te zien. Zo bleek maar weer eens het gelijk van Nummer 14: “elk voordeel heb zijn nadeel”. Dat werd echter ruimschoots goedge maakt toen de rondvaart langs de Nieuwe Achtergracht de

De rondvaart voer ook langs panden die ooit in het bezit van de UvA waren of nog steeds zijn

gelegenheid bood om de mengeling van oude en nieuwe universiteitsgebouwen op het Roeterseiland vanaf het water te bewonderen. Via de Onbekendegracht – what’s in a name? – voer de boot De Amstel op en werd koers gezet naar de Herengracht. Daar keerde de boot om ter hoogte van de burgemeesterswoning om via de Reguliersgracht en Prinsengracht en een klein ommeetje langs het Amstelhotel de steven te richten naar de Stopera en Café Café waar de rondvaart zou worden afgesloten met een rijk aanbod van drankjes en hapjes.

Nog wat highlights

Vanaf de Amstel passeerde de rondvaart een aantal culturele instellingen, zoals het Museum H'Art (voorheen Hermitage en het Oudevrouwenhuis), historische panden zoals het Huis met de Bloedvlekken waar eind zeventiende eeuw de krankzinnig geworden (ex-)regent Van Beuningen met bebloede handen tekeningen en wiskundige figuren op de muur had getekend die nog altijd zichtbaar zijn. De rondvaart voer ook langs panden die ooit in het bezit van de UvA waren of nog steeds zijn, zoals het gebouw waarin het Universiteitstheater is gehuisvest of het pand aan de Herengracht waar *Folia* lange tijd gehuisvest was. De gids Jaap van Loenen ging er kennelijk vanuit dat zijn academische publiek wel bekend was met deze panden en hun geschiedenis en liet deze voor dit publiek toch bijzondere bezienswaardigheden onvermeld. Dat was misschien ook omdat deze informatie niet zo interessant is voor de toeristen die hij gewoonlijk door de Amsterdamse grachten begeleidt. Wel wees hij op drie ogenschijnlijk uit het lood geslagen huisjes langs de Amstel die de bijnaam ‘De Dansende Huisjes’ hadden gekregen. Van wie zij deze bijnaam hadden gekregen – de Amsterdamse volksmond of het gilde van rondvaartgidsen? – bleef ongewis, maar deze informatie was, althans voor mij, nieuw. Ook hier gaat weer een cruijffiaanse wijsheid op: “Je gaat het pas zien als je het door hebt” ◀

...de UvA aan de andere oever

Op het water lijkt de wereld anders, vooral in de Amsterdamse binnenstad die voor ons vanuit de vaste wal bekend en vertrouwd is, maar wonderlijk vreemd aan doet in een rondvaartboot. Het perspectief is lager, je zit op gelijke hoogte met de oeverbegroeiing en het stratenpatroon is bijna onherkenbaar.

Verslag: Ria Winters

De boot maakt hoeken en draaiingen op plekken die je niet kent, zoals in de nauwe bocht van de Onbekendegracht. Varen in een rondvaartboot is heerlijk desoriënterend. Desoriëntatie geldt natuurlijk niet voor de schipper en de gids tevens oud-collega, Jaap van Loenen. Onze tocht is aan hem te danken. Voor zijn beroep als gids was hij directeur van de mensa, toen nog de SMAA, de Stichting Mensa Academica Amstelodamensis. Van Loenen is zeer goed op de hoogte van de curiositeiten en wetenswaardigheden van de Amsterdamse grachten. (‘Hoe diep is een Amsterdamse gracht? Antwoord: dat ligt eraan hoeveel fietsen er op de bodem liggen. Nee, zonder gein: 2,5 m.’) Al varend maken we vlietend kennis met de wereld van de woonbootbewoners en hun waterhuizen, sommige nostalgisch met open bloemenbakken, andere compleet met zonnepanelen. De bewoners zie je nauwelijks. Bij één woonboot houdt de schipper even in zodat onze rondleider kan vertellen dat dit exemplaar – een soort avant-garde metalen bak met spleetramen – recent voor 700.000 euro is verkocht. Alle vierkante meters in Amsterdam zijn goud waard. Ondanks het vervormende uitzicht zijn de UvA-gebouwen duidelijke punten van herkenning, onder meer vanwege de bordjes op de oever – aangetast door roestplekjes en nog in oude UvA-huisstijl – met ‘niet aanmeren!’ Omhoog blikkend naar de verlichte ramen en deuren flitsen herinneringen voorbij. Want wie vanwege zijn of haar baan mobiel moest zijn, maakte kennis met

Jaap van Loenen

de interieurs van verschillende UvA-gebouwen: rommelige hallen, slecht verlichte kruip-door-sluip-door gangen die altijd weer leiden naar karakteristieke werkkamers, vaak met uitzicht op het water, kantoortuinen met glazen wanden of de moderne, kleurige panden van het REC met een wijds uitzicht op de Nieuwe Achtergracht. Een flitsgedachte aan een vergadering, boodschap of discussie met een collega, daar, achter een raam, terwijl je gedachteloos uitkeek op het water, de bootjes en de onbekommerde mensen daarin. Een rondvaart met UvA-senioren doet de tijd vervormen tot iets driedimensionaals: je werkende leven was toen, de herinneringsbeelden zijn nu en de oud-collega zit vlak naast je. Een mooie beleving. ◀

235

In maart 2025 was de Algemene Ledenvergadering (ALV) van het 'Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde'. Sinds mijn promotie in 1989 ben ik lid van dit gezelschap, dus nu 37 jaar. Dat lijkt lang, maar het Genootschap kent een veel langere historie, namelijk van 235 jaar! In deze 235 jaar maakte het Genootschap een inhoudelijke ontwikkeling door.

Tekst: Bea Krenn

In de achttiende eeuw bestond er een duidelijk verschil tussen genees- en heelkunde. Artsen, meestal afkomstig uit de elite en academisch opgeleid, beoefenden geneeskunde. Chirurgen (vaak met een lagere sociale achtergrond) werden via een praktisch gildesysteem opgeleid in de heelkunde. In 1790 richtte Andreas Bonn, hoogleraar Anatomie en Heelkunde aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam het 'Genootschap ter bevordering der Heelkunde' op.

Het Athenaeum Illustre, de Doorluchtige School, was in 1632 de eerste instelling voor hoger onderwijs in Amsterdam, de voorloper van de Universiteit van Amsterdam. Het doel was het wetenschappelijk niveau van chirurgijns te verhogen door middel van bijeenkomsten, publicaties en prijsvragen. In de negentiende eeuw groeiden geneeskunde en heelkunde dichter naar elkaar toe, wat leidde tot een bredere opzet van het Genootschap. In 1870 werd ook de invloed van natuurwetenschappen erkend en kreeg het zijn huidige naam: Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde. Sinds 1853 waren er secties per vakgebied, maar in 2000 werden deze opgeheven om meer interdisciplinair te kunnen werken. Vandaag de dag organiseert het Genootschap nog steeds wetenschappelijke bijeenkomsten en kent onderscheidingen toe aan beoefenaars van wetenschap (een vijftal laureaten verkreeg in de loop der tijd een Nobelprijs, zoals onlangs Ben Feringa). Verder verleent het Genootschap reisbeurzen aan jonge onderzoekers, organiseert publiekslezingen, kent bijzondere leerstoelen toe en geeft steun aan activiteiten die passen binnen haar doelstelling, namelijk de bevordering van de Natuur-, Genees- en Heelkunde. Lidmaatschap van het Genootschap is mogelijk voor gepromoveerde beoefenaren van de wiskunde, informatica, natuurwetenschappen, geneeskunde, of tandheelkunde, voor hen die op deze vakgebieden promotieonderzoek doen (aspirant-leden) en voor hen die door opleiding of werkzaamheden een binding hebben met de Amsterdamse kennisinstellingen. 2025 was niet alleen een jubileumjaar voor de stad Amsterdam. Het genootschap vierde haar 47ste lustrum.

Zolang ik lid ben, en voor zover ik van oudere leden heb begrepen ook daarvoor al, wordt de ledenvergadering met aansluitend een feestelijke receptie en uitgebreid diner met speeches steeds op bijzondere locaties in Amsterdam georganiseerd. Bijvoorbeeld in Grand

Het Athenaeum Illustre, de Doorluchtige School, was in 1632 de eerste instelling voor hoger onderwijs in Amsterdam, de voorloper van de Universiteit van Amsterdam

Ingang van het Athenaeum Illustre. Foto: Dirk Gillissen.

Hotel Amrath, het voormalige Scheepvaarthuis, een prachtig gebouw van de Amsterdamse School, maar sinds 2015 vindt deze jaarlijkse bijeenkomst plaats in de Koninklijke Industriele Grootte Club op de Dam, die wel omschreven wordt als dé plek voor ontmoetingen, kennisuitwisseling en inspiratie.

Tijdens de ledenvergadering wordt verslag gedaan van alle wetenschappelijke bijeenkomsten, maar wordt ook altijd stil gestaan bij de overleden leden van het Genootschap. Doordat weinig jonge wetenschappers lid worden van dit Genootschap is de gemiddelde leeftijd van de leden momenteel hoog. Daarom wordt nu nagedacht over manieren om vooral jonge leden te werven. In het kader van het 750-jarig bestaan van de stad werd Samuel Sarphati (arts, chemicus, weldoener) verkozen tot grootste Amsterdammer en volkomen terecht eert het Amsterdamse Genootschap (naast Jan Swammerdam, Jacobus van 't Hoff en anderen) Sarphati ook: het

kent jaarlijks de Sarphati-talentprijs toe voor een master-scriptie die veelbelovend is voor 'Beter Bemensbare en Betaalbare zorg'. Dit jaar viel de keus op een scriptie over Sekseverschillen bij posttraumatische stressstoornis (PTSS). Een medaille die slechts eenmaal per tien jaar wordt uitgereikt is de medaille ter ere van Reinier de Graaf, een Nederlandse arts uit zeventiende eeuw. Deze prijs werd uitgereikt voor onderzoek op het gebied van *trained immunity*: van mechanisme tot behandeling. Beide laureaten verzorgden een interessante voordracht en ook tijdens het diner werden diverse anekdotes verteld door leden, die nog veel langer dan ik lid zijn. ◀

Eindejaarslunch bij Arti et Amicitiae, 17 december 2025

Sfeervol

Om half één stroomt het binnen. Hans de Vries verwelkomt iedereen die de toegangsdeuren trotseert, terwijl Gedi van Schriek met de pen in de aanslag staat om de deelnemerslijst af te vinken. Als het feest kan beginnen telt ze op haar lijst twee meer dan er zijn: twee wegblijvers, tot haar teleurstelling.

Verslag: Agnes Schreiner

Bewegend tussen de binnenkomers door brengt het personeel van Arti de ene rijkge vulde schaal na de andere naar het tot-tafel-omgebouwde biljard. Glazen staan nog leeg klaar. Koekjes bij de koffie en thee stillen de eerste trek. Geanimeerd beginnen de eerste gesprekken tussen mensen die merken dat er onder de vele leden maar weinig oude bekenden zijn.

De 78 deelnemers vertegenwoordigen namelijk een dwarsdoorsnede van alle bestuurlijke, faciliterende, onderwijzende en onderzoekende instellingen van de universiteit. Wie ken je dan?

Dan wordt er op de microfoon getikt en is het tijd voor Kees Piena om ons toe te spreken: "Beste allen, namens het bestuur van de UvA-senioren heet ik jullie van harte welkom bij onze jaarlijkse kerstlunch, al spreek ik zelf eigenlijk liever van een eindejaarslunch. Dat markeert in mijn optiek beter dat we een jaar achter ons laten en vooruit kunnen kijken naar een nieuw jaar met nieuwe mogelijkheden." Piena wijst op een zwaar jaar voor het wereldgebeuren maar beperkt zich tot de verliezen en tegenslagen in eigen kring: mensen die ons ontvallen zijn, zoals Ruud Bleijerveld, en het feit dat er onder senioren altijd mensen zijn die met ziekte en gebreken

te kampen krijgen. Voor de kring die we zijn maar niet meer zo heten, hing bovendien de toekomst even aan een zijden draadje. Voor de *Uitdienstbode* werd dat draadje dunner en dunner omdat het publiceren maar moeilijk gerealiseerd kon worden. "Hetgeen veel te lang heeft geduurd waardoor de redactie gedwongen werd tot de noodgreep van een nulnummer en de samenvoeging van de twee daaropvolgende nummers," aldus Piena. Maar de vooruitzichten voor 2026 zijn beter. De redactie is versterkt met drie leden en al aan de slag met een nieuwe vormgever voor het derde nummer van de dertiende jaargang. Bovendien gaat ook het bestuur versterkt worden: vanaf 1 januari met Henriëtte Maassen van den Brink. Maassen van den Brink is een nieuw lid van UvA-senioren en gebruikt deze eindejaarslunch om de sfeer eens te proeven. Er komt applaus en de sfeer zit erin.

Enkele oproepen

Piena grijpt de gelegenheid aan om nog wat oproepen te doen. "Als u uitgeloot was voor de excursie naar de nieuwe universiteitsbibliotheek, meldt u dan opnieuw aan voor de herkansing; u wordt voorrang beloofd." Een uitloting blijkt – en dat is ook aan de reacties van de zaal te merken – een heikel punt. De tweede oproep doet Piena om oud-collega's die dachten zich niet te kunnen

De vooruitzichten voor 2026 zijn beter

opgeven voor de UvA-senioren (omdat ze elders met pensioen zijn gegaan) erop te wijzen dat dit tegenwoordig wel kan. De derde oproep is om alvast te denken over een donatie. Verscheidene UvA-senioren hebben het bestuur al laten weten mee te willen werken aan het opbouwen van een buffer. Het bestuur is met alumni-relaties en fondsenwerving nog aan het uitzoeken hoe dat zou kunnen. Piena's vierde oproep is om toch vooral de Agenda van de *Uitdienstbode* te raadplegen voor de geplande activiteiten die al flink in de grondverf staan. Zijn oproep die hij daarop tenslotte liet volgen was niet aan dovemansoren gericht. Er vormde zich als altijd een flinke rij om van al dat lekkers van het lunchbuffet iets te selecteren. Maar of iemand nu in de rij stond of aan een van de vele tafels zat te wachten of al iets at, de sfeer was hoe dan ook geanimeerd. ◀

Aanvullingen

Correcties betreffende *Uitdienstbode* 13.1-2

- Bij de foto van Viktor Kal ontbrak de vermelding van de betreffende fotograaf: de foto is gemaakt door Maartje Geels.
- In het verslag van de lezing van Pieter van Broekhuizen stond dat de privatisering van de Chemiewinkel plaatsvond in 1993. Dat gebeurde echter in 2003.

Foto Jannes Linders

